

ANDREY GUSKOV
ΠΡΩΤΟΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΥ

**ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΘΕΙΑΣ ΛΑΤΡΕΙΑΣ
ΚΑΙ ΟΙ ΣΧΕΤΙΚΕΣ ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ
ΣΥΝΟΔΟΥ ΤΗΣ ΡΩΣΙΚΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΩΝ ΕΤΩΝ 1917-1918**

Εισήγηση στο συνέδριο

Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας της Ελλάδος

Αθήνα 2019

Μακαριώτατε, Σεβασμιώτατοι Μητροπολίτες, αγαπητοί εν Χριστώ πατέρες και αδελφοί συνυπότροφοι, σεβαστή ομήγουρι!

Το θέμα της μεταπτυχιακής μου εργασίας, την οποία εκπονώ στο Τμήμα Ποιμαντικής και Κοινωνικής Θεολογίας της Θεολογικής Σχολής στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, φέρει τίτλο **Ζητήματα θείας λατρείας και οι σχετικές αποφάσεις της Τοπικής Συνόδου της Ρωσικής Ορθοδόξου Εκκλησίας των ετών 1917-1918.**

Πριν να προχωρήσω στο θέμα καθ'εαυτό, θεωρώ απαραίτητο να κάνω μια μικρή ιστορική ανασκόπηση για να σας εισαγάγω στο θέμα και να καταλάβετε το κύριο θέμα και όλο τον προβληματισμό, τον οποίο απασχολούσε εκείνη την περίοδο τον πιστό ρωσικό λαό.

Το Πατριαρχείο της Ρωσίας, το οποίο de jure υπάρχει από το έτος 1589, καταργήθηκε από τον Μεγάλο Πέτρο το 1700 με το θάνατο του Πατριάρχη Αδριανού και αντικαταστάθηκε το 1721 με την Αγιωτάτη Διοικούσα Σύνοδο με τον Αυτοκράτορα του Ρωσικού Κράτους ως «έσχατο Κριτή» και με μόνιμη παρουσία κυβερνητικού επιτρόπου στην Ιερά Σύνοδο. Από τότε όλες οι αποφάσεις της Ιεράς Συνόδου έπρεπε να εγκριθούν και από τον Βασιλέα.

Οι τελευταίες Τοπικές Σύνοδοι, πριν να καταργηθεί το Πατριαρχείο, πραγματοποιήθηκαν στο τέλος του 17ου αι. και ήταν συνδεδεμένες με τη δραστηριότητα του Πατριάρχου Νίκωνος, ο οποίος στην επιδίωξή του να τα βάλει όλα σε μια σειρά, να διορθώσει τα λειτουργικά κείμενα έχοντας ως πρότυπο το ελληνικό Τυπικό και τα ελληνικά λειτουργικά βιβλία, να συμφωνήσει ελληνική λειτουργική πρακτική με ρώσικη, προκάλεσε ένα σχίσμα, λεγόμενη «Σχίσμα Παλαιόπιστων» το οποίο υπάρχει και μέχρι σήμερα και κρατάει παλαιά έθιμα και βιβλία, τα οποία χρησιμοποιούνταν πριν το σχίσμα. Λόγω αυτού του σχίσματος, από το τέλος του 17ου αι., σταματάει κάθε προσπάθεια για τη βελτίωση των κειμένων των λειτουργικών βιβλίων.

Τα ζητήματα, που είχαν σχέση με τα χρονίζοντα εκκλησιαστικά προβλήματα, αρχίζουν να συζητούνται έντονα μόνο μετά την Πρώτη Ρωσική Επανάσταση του 1905-1907, οπότε και παραχωρήθηκαν πολιτικά δικαιώματα και ελευθερίες, όπως η ελευθερία του συνέρχεσθαι, της συνειδήσεως, του λόγου και το απαραβίαστο της προσωπικότητας. Από τότε ξεκίνησαν ελεύθερα και δημόσια να εκφράζουν τις απόψεις τους επίσκοποι, θεολόγοι, καθηγητές των θεολογικών εκπαιδευτικών ιδρυμάτων και απλοί λαϊκοί σχετικά με εκκλησιαστικά θέματα. Όλοι ήταν υπέρ της συγκλίσεως της Τοπικής Συνόδου, για να αποκατασταθεί κανονικό σύστημα

διοικήσεως, με την εκλογή του Πατριάρχου και να λυθούν εκεί τα ζητήματα, τα οποία απασχολούσαν την Εκκλησία.

Όμως, η σύγκλιση της Τοπικής Συνόδου ολοσχερώς εξαρτιόταν από τον Αυτοκράτορα, τότε τον Νικόλαο Β΄, ο οποίος λόγω διάφορων αιτιών συνεχώς την ανέβαλλε. Η Εκκλησία, για να γίνει τουλάχιστον προπαρασκευαστική δουλειά, κατόρθωσε μόνο να συγκροτήσει την *Προσυνοδική Επιτροπή*, η οποία λειτουργούσε μόνο πέντε μήνες κατά το έτος 1906, και το *Προσυνοδικό Συμβούλιο*, το οποίο υπήρξε από το 1912 μέχρι το 1917.

Τα πράγματα άλλαξαν με την παραίτηση του Νικόλαου Β΄ από το θρόνο, γεγονός το οποίο έγινε στις 2 Μαρτίου 1917. Ήδη στις 29 Απριλίου, με απόφαση της Ιεράς Συνόδου, συγκροτήθηκε η *Προσυνοδική Σύσκεψη* για την άμεση προετοιμασία προς τη σύγκληση της Τοπικής Συνόδου.

Μετά από 4 μήνες και συγκεκριμένα στις 15 Αυγούστου το 1917, στο Κρεμλίνο στη Μόσχα, την εορτή της Κοιμήσεως της Θεοτόκου, πανηγυρικά έγινε η επίσημη έναρξη της Τοπικής Συνόδου της Ρωσικής Ορθοδόξου Εκκλησίας με την τέλεση της θείας Λειτουργίας, στον Ιερό Ναό της Κοιμήσεως. Η Σύνοδος αυτή αποδείχτηκε η πιο πολυπληθής, η πιο μακροχρόνια και η πιο καρποφόρα Σύνοδος σε όλη την ιστορία της Εκκλησίας της Ρωσίας.

Πρόεδρος της Τοπικής Συνόδου εκλέχτηκε ο μητροπολίτης Μόσχας και Κολόμνας, Τύχων Μπελλάβιν. Συνολικά εκλέχτηκαν 564 μέλη, εκ των οποίων 299 ήταν λαϊκοί.

Για την ομαλή λειτουργία της Τοπικής Συνόδου συγκροτήθηκαν 22 Επιτροπές, όπως της Ανώτατης Εκκλησιαστικής Διοίκησης και της Επαρχιακής Διοίκησης, Ρύθμισης των ενοριακών ζητημάτων, Ιεραποστολής, Μοναστηριών και μοναχισμού, Θεολογικών εκπαιδευτικών ιδρυμάτων και άλλες. Κάθε Επιτροπή εκπονούσε σχετικές εισηγήσεις, οι οποίες στη συνέχεια μεταβιβαζόταν προς την περαιτέρω συζήτηση στην ολομέλεια της Τοπικής Συνόδου, καθώς και την έγκρισή τους από αυτήν.

Όλοι χωρίς εξαίρεση είχαν δικαίωμα ψήφου, όμως υπήρχε και δεύτερη φάση, κατά την οποία η απόφαση, η οποία ελήφθη από την ολομέλεια, μεταδιδόταν στο Αρχιερατικό Συμβούλιο. Μετά τη λήψη της απόφασης από τους αρχιερείς, η εισήγηση αποκτούσε κύρος Συνοδικής Πράξης.

Κατά τη διάρκεια της Τοπικής Συνόδου, το έργο της οποίας κράτησε λίγο παραπάνω από ένα χρόνο και περατώθηκε στις 7/20 Σεπτεμβρίου του 1918, ελήφθησαν συνολικά 53 επίσημες αποφάσεις, ενώ εκπονήθηκαν πάνω από 40 εισηγήσεις, τις οποίες δεν πρόλαβε αυτή να μελετήσει, ώστε να προβεί στην επίσημη έγκρισή τους. Ιστορικής σημασίας πράξη για τη Ρωσική Εκκλησία ήταν η απόφαση της Τοπικής Συνόδου περί επανίδρυσης του Πατριαρχείου (28.10.1917).

Πατριάρχης Μόσχας και πάσης Ρωσίας εκλέχτηκε ο μητροπολίτης Μόσχας και Κολόμνας Τύχων Μπελλάβιν.

Την 7η Επιτροπή *Περί Ακολουθιών, κηρύγματος και ναού* απασχόλησαν τα εξής ζητήματα της θείας λατρείας: της εκκλησιαστικής λειτουργικής γλώσσας και της μετάφρασης των κειμένων, της διόρθωσης των λειτουργικών βιβλίων και του Τυπικού, της εκκλησιαστικής μουσικής, εικονογραφίας και τέχνης, της αγιοκατάταξης, του κηρύγματος, του παλαιού και του νέου ημερολογίου της λειτουργικής «δημιουργικότητας» κ.α.

Για τη διπλωματική μου εργασία επέλεξα 4 θέματα και συγκεκριμένα, της εκκλησιαστικής λειτουργικής γλώσσας, του Τυπικού, του εκκλησιαστικού κηρύγματος, και, τέλος, της αγιοκατάταξης. Σε κάθε κεφάλαιο, εκτός από τη μικρή ιστορική ανασκόπηση, για να εισαγάγω τον αναγνώστη στο θέμα και στον προβληματισμό, παρουσιάζω το έργο της Προσυνοδικής Επιτροπής του 1906, της Προσυνοδικής Σύσκεψης του 1917 και, τέλος, της Τοπικής Συνόδου.

Στο πρώτο κεφάλαιο ερευνώ το θέμα της εκκλησιαστικής λειτουργικής γλώσσας, της κατανόησής της, αναγκαιότητας μετάφρασης στην καθομιλουμένη ρωσική γλώσσα.

Σχεδόν όλα τα μέλη, που συμμετείχαν στη συζήτηση σχετικά με τη λειτουργική γλώσσα, αναγνώριζαν την ανεπάρκεια των υπαρχόντων κειμένων των λειτουργικών βιβλίων και ότι πρέπει να γίνουν αλλαγές σ' αυτά τα κείμενα, δεν συμφωνούσαν, όμως, στις προτάσεις τους. Μερική ήταν υπέρ της ριζικής μετάφρασης όλων των κειμένων στη καθομιλουμένη ρωσική γλώσσα, οι άλλοι πρότειναν να γίνει και διόρθωση των λειτουργικών βιβλίων και μετάφραση εκ νέου, με πιο σωστή σύνταξη, με αντικατάσταση απηρχαιωμένων λέξεων με καινούργιες, όμως, υπήρχαν και κάποιοι, οι οποίοι δεν ήθελαν ούτε «ι» να αλλάξουν.

Ως αποτέλεσμα των συζητήσεων, τα μέλη της 7ης Επιτροπής προετοίμασαν την εισήγηση, «Περί της εκκλησιαστικής λειτουργικής γλώσσας», στην οποία πρότειναν τόσο τη διόρθωση σλαβονικών κειμένων των λειτουργικών βιβλίων, όσο και τη μετάφρασή τους στις εθνικές γλώσσες και ανάγνωση του Ευαγγελίου κατά την ώρα θείας Λειτουργίας στις τοπικές γλώσσες.

Το δεύτερο κεφάλαιο της εργασίας μου είναι αφιερωμένο στο θέμα του Τυπικού, σύντμησης και προσάρμοσης του Τυπικού, το οποίο έχει μοναστική προέλευση, στην ενοριακή λειτουργική πράξη. Η 7η Επιτροπή συνέταξε την εισήγηση, «Περί ρύθμισης της λατρείας», η οποία περιλαμβάνει ορισμένες πλευρές της λειτουργικής ζωής, εξ απόψεως Τυπικού, και καλεί τόσο κληρικούς, όσο και όλους τους πιστούς προς τη συνειδητή εκτέλεση και παρακολούθηση των ακολουθιών. Η εισήγηση δίνει πρακτικές προτάσεις προς τη «λογική» σύντμηση των ακολουθιών, στρέφει την προσοχή προς την ευπρεπή τέλεση των Μυστήριων,

αποκλείει τις λανθασμένες ενέργειες, που γίνονται κατ' αυτά, και δείχνει ποιές αλλαγές πρέπει να γίνουν στις επανεκδόσεις των λειτουργικών βιβλίων.

Αυτές τις δύο εισηγήσεις, τις οποίες αναφέραμε πάνω, «Περί της λειτουργικής γλώσσας» και «Περί ρύθμισης της λατρείας», η ολομέλεια της Τοπικής Συνόδου δεν πρόλαβε να εξετάσει και να εγκρίνει. Η απόφαση της ήταν ως εξής: «η ανώτατη εκκλησιαστική διοίκηση (δηλαδή, η Ιερά Σύνοδος με επικεφαλής τον Πατριάρχη) μπορεί από μόνη της και κατά την κρίση της να εισάγει, όταν θα χρειαστεί, προτάσεις των εισηγήσεων της Επιτροπής στην εκκλησιαστική ζωή».

Στο τρίτο κεφάλαιο μελετάται το έργο του κηρύγματος. Μετά την εκλογή του Πατριάρχου Τύχωνος, το ζήτημα του κηρύγματος απασχόλησε άμεσα την Τοπική Σύνοδο. Στην εκπονηθείσα από την 7η Επιτροπή και εγκριθείσα από την ολομέλεια της Τοπικής Συνόδου και από το Αρχιερατικό Συμβούλιο εισήγηση, «Περί του εκκλησιαστικού κηρύγματος», το κήρυγμα θεωρείται αναπόσπαστο μέρος της Λειτουργίας της Κυριακής και των μεγάλων εορτών και επιθυμητό κατά τις υπόλοιπες ημέρες, ως και κατά μυστήρια και άλλες ακολουθίες. Το κήρυγμα επιτρέπεται να κάνουν όχι μόνο κληρικοί αλλά και λαϊκοί. Μειώνεται η πνευματική λογοκρισία επί του κηρύγματος, το οποίο επιτρέπεται να γίνεται σε κατανοητή από το ποίμνιο γλώσσα ή διάλεκτο. Για την αναζωογόνηση και την ανάπτυξη του έργου του κηρύγματος συστήνεται να οργανώνονται κηρυγματικοί κύκλοι και αδελφότητες. Εκτός τούτου, προτείνεται να βελτιωθεί η διδασκαλία της Ομιλητικής στις ιερατικές σχολές και να εκδοθεί ειδικό περιοδικό με θέμα το κήρυγμα.

Τέλος, τέταρτο και τελευταίο κεφάλαιο μιλάει για το θέμα της αναγνώρισης των αγίων.

Ως προς το θέμα αυτό, η Τοπική Σύνοδος προχώρησε σε σημαντικές αποφάσεις. Πρώτα, λήφθηκε η απόφαση για τη γενική αγιοκατάταξη του αγίου Σωφρονίου, τρίτου επισκόπου Ιρκούτσκ, και για την τοπική του αγίου Ιωσήφ, πρώτου μητροπολίτου Άστραχαν. Επίσης, καθορίστηκε να γίνεται ετήσια μνημόνευση όλων των αποθανόντων Ρώσων ομολογητών και μαρτύρων, κατά την ημέρα 25 Ιανουαρίου (ημέρα Κυριακή ή την πλησιέστερη Κυριακή μετά από αυτήν την ημερομηνία). Τέλος, εγκρίθηκαν και έλαβαν κύρος συνοδικής πράξεις δύο εισηγήσεις. Η πρώτη εισήγηση, «Περί της αποκαταστάσεως της Εορτής πάντων των Ρώσων αγίων», αποκαθιστά την Εορτή πάντων των αγίων εν τη Ρωσική γη διαλαμψάντων, μια εορτή που ετελείτο στη Ρωσία μέχρι το 17ο αι. Με απόφαση της ολομέλειας της Τοπικής Συνόδου και έγκριση από το Αρχιερατικό Συμβούλιο, καταχωρήθηκε πάλι στο εορτολόγιο της Ρωσικής Εκκλησίας και ορίστηκε να εορτάζεται κατ' έτος την Κυριακή που ακολουθεί την Εορτή των Αγίων Πάντων. Με τη δεύτερη εισήγηση, «Περί της διαδικασίας της τοπικής αγιοκατατάξεως»,

αποκαθίσταται η λησμονηθείσα πρακτική της Ρωσικής Εκκλησίας σχετικά με την τοπική αγιοκατάταξη. Γίνεται εδώ και αναφορά στα κριτήρια, τα οποία είναι απαραίτητα για να προχωρήσει και να ολοκληρωθεί αυτή η διαδικασία.

Στα παραρτήματα που ακολουθούν παραθέτονται σχετικές ληφθείσες Αποφάσεις και εκπονηθείσες Εισηγήσεις, φωτογραφική και βιογραφική ύλη καθώς και ύλη για την αγιοκατάταξη των μελών της Τοπικής Συνόδου της Ρωσικής Ορθοδόξου Εκκλησίας των ετών 1917-1918. Σήμερα υπάρχουν 46 αγιοκατατηχθέντες από τα 564 μέλη της Συνόδου αυτής.

Παρόλο που οι απαντήσεις δόθηκαν σε πολλά ζητήματα, που έχουν σχέση με την εκκλησιαστική λειτουργική ζωή και το Τυπικό, όμως οι γνωστές σε όλους συνθήκες, που προκλήθηκαν για επτά ολόκληρες δεκαετίες από το αθεϊστικό και κομμουνιστικό καθεστώς δεν επέτρεψαν την εισαγωγή των εκπονηθεισών εισηγήσεων και σχετικών αποφάσεων στη λειτουργική πράξη της Ρωσικής Εκκλησίας. Το ίδιο συνέβη και σε σχέση με το συνολικό έργο της Συνόδου.

Παρά ταύτα, στις μέρες μας εκδηλώνεται μεγάλο ενδιαφέρον για τις εργασίες και τις αποφάσεις της Τοπικής Συνόδου των ετών 1917-1918. Τα θέματα τα οποία θίχτηκαν στην Τοπική Σύνοδο, σήμερα δεν μπορούμε να τα περιφρονήσουμε. Μάλιστα, είναι σαφές ότι η εισαγωγή στην πράξη «όπως είναι» των αποφάσεων και εισηγήσεων εκπονηθέντων από την Τοπική Σύνοδο, στις μέρες μας δεν μπορεί να γίνει. Πολλά άλλαξαν στη ζωή της Εκκλησίας και της κοινωνίας στα περασμένα 100 χρόνια, πολλά επιχειρήματα απαρχαιώθηκαν και το επιστημονικό και δημιουργικό δυναμικό, μετά από μακροχρόνιους διωγμούς, δεν έχει το επίπεδο που είχε στις αρχές του 20ού αι. Όμως οι βάσεις και οι αρχές των αποφάσεων παραμένουν αμετάβλητες και ελπίζουμε ότι αυτές θα χρησιμοποιούνται από τους ανθρώπους της Εκκλησίας στο έργο της κατανόησης της θείας λατρείας, της προβολής της ωραιότητάς της και του πλησιάζματός προς αυτήν του απλού λαού. Ο καιρός για τη λύση όλων αυτών των ζητημάτων ήρθε. Οι προηγούμενοι εκτέλεσαν τεράστιο έργο και άφησαν σε μας πολύτιμο κληρονόμημα. Δεν φταίνε αυτοί επειδή, λόγω των υπαρχόντων συνθηκών, πολλά από τα προτεινόμενα δεν ήταν δυνατό να πραγματοποιηθούν. Αυτό οφείλουμε να το εκπληρώσουμε εμείς.

Από τη θέση αυτή θα ήθελα να ευχαριστήσω τον Αρχιεπίσκοπο Ιερώνυμο, όλα τα μέλη της Συνοδικής Υποεπιτροπής των υποτροφιών και όλους που συνέβαλαν στη διαδικασία της χορηγήσεως των υποτροφιών σε όλους μας, τους φοιτητές, για αυτό το πολύτιμο και αναγκαίο έργο που κάνατε και κάνετε, επειδή χωρίς αυτές θα ήταν πιο πολύ δύσκολο να σπουδάσουμε και να εκπονήσουμε τις εργασίες μας.

Σας ευχαριστώ πολύ!